

La 38 km de București, pe șoseaua București — Tîrgoviște, sau la 36 km, pe linia ferată București—Titu, se află — sau, mai bine zis, se afla — curtea boierească din Ghergani, așezată în mijlocul unui parc de peste 10 ha, poate o rămășiță a fostului codru al Vlăsiei. Din acest codru s-a păstrat în fața conacului celebrul stejar din Ghergani, vechi de cca 600 de ani, prăbușit în 1957 în urma unei furtuni. Curtea din Ghergani era faimoasă către sfîrșitul secolului al XIX-lea, căci aici își avea reședința Ion Ghica, marele nostru memorialist, om politic, economist, prinț de Samos, diplomat și — aspect mai puțin luat în seamă — inginer.

Moșia Ghergani, în care era inclusă această curte, era în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în posesia marelui ban Neagoe Săcuianu († 1680). La moartea acestuia, fiica sa Bălașa și soțul ei, marele clucer Badea Bucșanu-Merișanu, vînd o parte din moșie nepotului de soră al lui Badea, marele clucer Ianache Văcărescu, cel tăiat de turci la Constantinopol în 1714. O altă parte a moșiei a fost vîndută în 1683 lui Andruș, căpitanul ot Stănești, fiind apoi răscumpărată de Ianache Văcărescu în 1699.

Strănepoata lui Ianache, Ma.ia, fiica marelui ban Barbu Văcărescu și vara primară a poetului Ienăchiță Văcărescu, s-a căsătorit în 1748 cu marele ban Dumitrache Ghica («banul bătrînu»), aducîndu-i ca zestre părți din moșiile Ghergani și Gămănești, întregite apoi prin cumpărare în 1785. Dumitrache Ghica (1718—1807) a fost tatăl (între numeroși alți copii) domnitorului Țării Românești, Grigore IV Ghica, și al lui Scarlat Ghica (1750—1802), căsătoritea cca. 1788 cu Maria N. Dudescu († ante 1800). Aceștia din urmă au fost bunicii lui Ion Ghica¹. Părinții săi, Dimitrie (Tache) Ghica, născut în 1793, și Maria Sc. Cîmpineanu, au ridicat în 1830 biserica din Gămănești, situată la 2 km de Ghergani (asupra căreia vom reveni mai jos), unde au și fost înmormîntați, Dimitrie în 1845 și Maria în 1849. Ținînd seama de acest prim loc de înmormîntare, credem că în cadrul curții din Ghergani nu a existat o capelă mai veche, deși formatul cărămizilor de 4 cm grosime din care este zidită capela actuală ar pleda pentru o asemenea ipoteză. Întrucît însă și vechea curte a părinților lui Ion Ghica a fost integral modificată către sfîrșitul veacului al XIX-lea, este posibil ca materialul de construcție refolosit să provină de la clădiri dispărute ale primei incinte.

Capela cu structură trilobată² ce se păstrează și astăzi se ridică deasupra unei cripte de plan dreptunghiular. Folosind denivelarea terenului (creată, poate, artificial), fațada de vest prezintă două nivele, remarcîndu-se prin eleganța lipsită de ostentație (vezi, prin contrast, capela Știrbei de la Buftea) și prin originalitatea rezolvării accesului la nivelul capelei. Deasupra ușii de intrare în capelă, o pisanie (fig. 3) poartă următoarea inscripție:

«Acest sînt templu s-a ridicat de Ion Ghica și soția sa Alexandra în anul Domnului 1869».

1. Ion și Alexandrina Ghica (fotografie de atelier, Londra, 1887)

Sub această inscripție se află stema Ghiculeștilor, iar în partea de jos a pisaniei apare următorul verset:

«Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați și eu voi odihni pre voi. De la Matei CXI V 28».

Data construcției indicată de pisanie vine însă în contradicție cu o serie de alte date, provenite din arhiva familiei, din manuscrise păstrate la Academia Română și din albume de fotografii păstrate de noi. Le vom enumera pe scurt.

1. La 3 aprilie 1870, Ion Ghica trimite de la Ghergani o scrisoare soției sale Alexandrina, rugînd-o să caute planul casei făcut de el «toamna trecută» (deci în 1869) și să-l dea arhitectului Dimitrie Berindei, împreună cu planul bisericii pe care i-l trimite (deci în 1870). În aceeași scrisoare, se precizează că Berindei urmează să proiecteze tîmpla bisericii, poarta și celelalte planuri de finisare³.

* Fotografiile sînt executate de inginerul Ion D. Ghica (1874—1971), în afara celor cu mențiune specială.

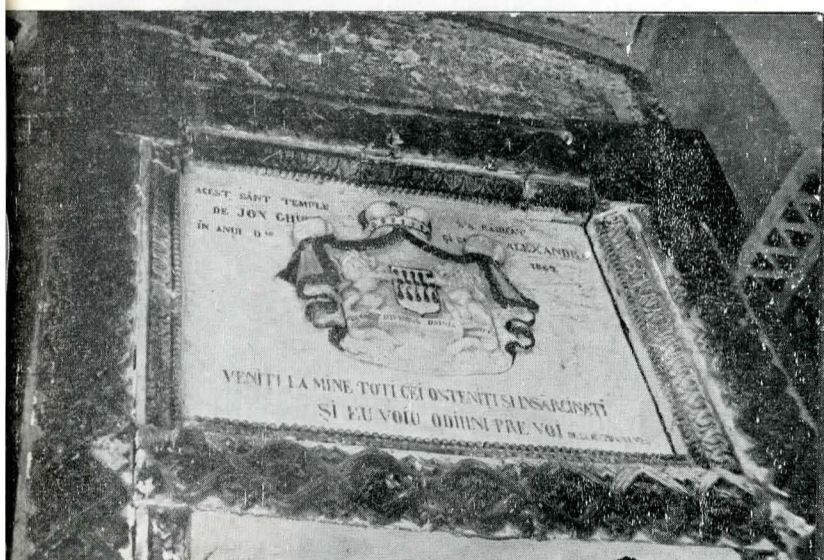
¹ Condiția cuprinzînd *Perilipsis de toate sineturile dumnealui biv vel căminar Tache Ghica pentru moșia ot Ghergani i Stănești din sud Dîmbovița. 1827*, fostă în posesia lui Gheorghe (Iorgu) Ghica, apoi a lui Victor Eftimiu, care a donat-o Academiei Române. (Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, Arhiva Ion Ghica, VII, acte, 184.)

² Pentru variația folosirii termenilor *trilobat* și *triconc* în bibliografia românească, vezi Radu și Eugenia Greceanu, *Din nou despre Mănăstirea Cotmeana*, în «RMM», seria «Monumente Istorice și de Artă», nr. 2, 1977, p. 46—48.

³ Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, Arhiva Ion Ghica, Corespondență, S. 1 (215) DCXIII; vezi și Nicolae Liu, *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, p. 158, nr. 506. (fost mss. rom. 2912 folio 17—18)

3. Pisania capelei, datată 1869 (foto E. Greceanu).

Amintim că Dimitrie Berindei (1832—1884) este primul arhitect român care și-a făcut studiile la Școala de Belle Arte din Paris, ocupându-se apoi mai ales cu studii teoretice. Tată al arhitectului Ion Berindei (1871—1928) —autorul atîtor celebre clădiri din București și Iași—, Dimitrie Berindei era un bun prieten al lui Ion Ghica.

Este greu de crezut că, de-abia terminată capela în 1869, Ion Ghica proiectează o nouă construcție în 1870, întrucît nici el și nici soția sa (născută Mavros) nu dispuneau de mijloacele financiare permițînd o asemenea risipă, care ar fi fost de altfel contrară simțului măsurii specifice aristocrației intelectuale.

2. Într-un album de familie, realizat de inginerul Ion D. Ghica (1874—1971), fratele mamei mele și fiul lui Dimitrie Ghica⁴, primul născut (în 1848) al lui Ion și Alexandrina Ghica, se află

4. Conacul din Ghergani în 1896. Fațada spre parc, deasupra căreia se ridică coroana stejarului din fața casei

mai multe fotografii ale capelei, datate și comentate. Două dintre ele sînt concludente pentru data încheierii lucrărilor. Reprezentînd capela văzută dinspre vest (fig. 2) și un grup al familiei și prietenilor, așezați în fața geamlîcului serei, cele două imagini au comentariul: «1896. Grup la tîrnosirea capelei din parc, terminată un an înaintea morții sale de bunicul meu Ion Ghica». Urmează identificarea persoanelor. Pe aceeași pagină, fațada generală de vest poartă simpla mențiune «Capela», dar are pe verso însemnarea manuscrisă «August 1899».

Același album destinat Gherganilor se deschide cu două fotografii ale bisericii din Gămănești (fig. 12 și 14 A), în situația din 1896, și poartă următorul comentariu: «Biserica din Gămănești clădită de Dim. Sc. Ghica în 1830, unde a fost îngropat la 1845. La terminarea capelei din parc, osemintele lui și ale soției sale Maria (n. Cîmpineanu) au fost transferate la 1896 în cripta Capelei»⁵.

Autenticitatea consemnărilor inginerului Ion D. Ghica nu poate fi pusă în discuție, el fiind de altfel prezent împreună cu tatăl și cu sora sa Alina în grupul din 1896, dominat de prezența Alexandrinei Ghica. Dar nici data pisaniei, 1896, nu poate fi respinsă de *plano*, întrucît nu este un fals și dăinuiește de 122 ani.

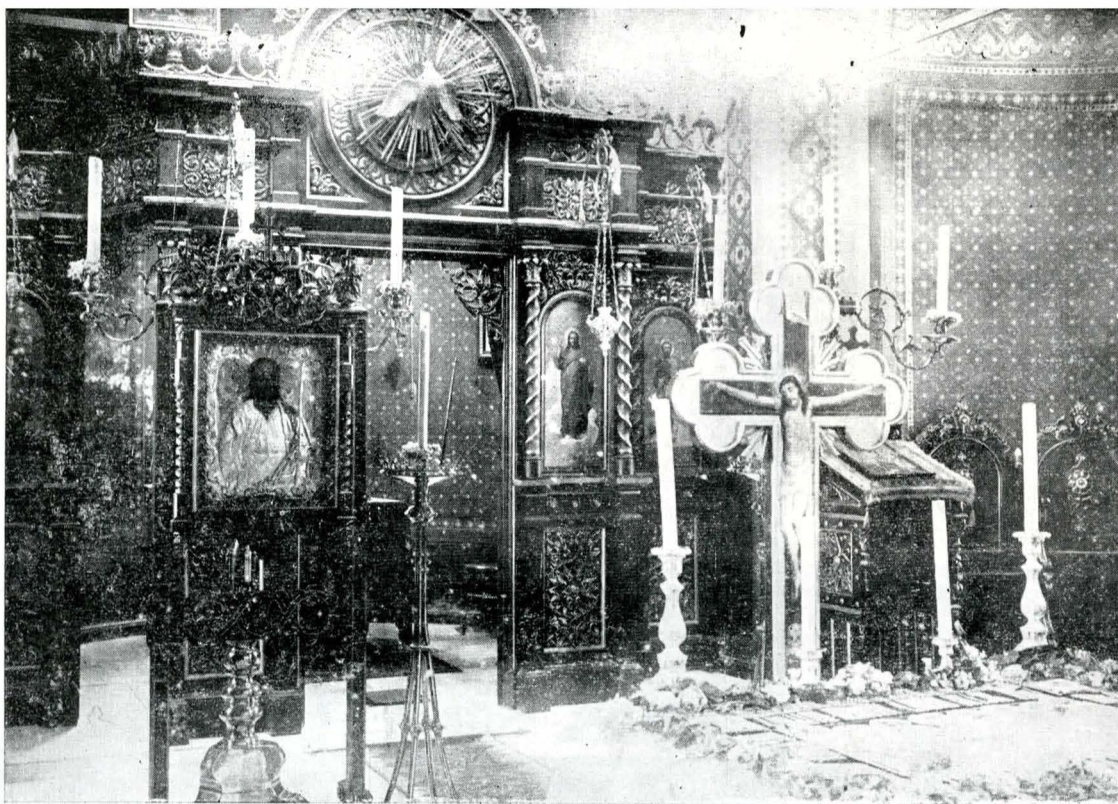
O singură explicație ne apare firească: în forma «de roșu», executată conform concepției arhitecturale a lui Ion Ghica, nedecorată și nemobilată, capela a fost ridicată în 1869, cînd s-a montat și pisania. Decorația fațadelor, mobilierul capelei, pictura (datorată după tradiție pictorului Pompilian) și, în special, execuția prețioaselor și bogat decoratelor sarcofage ale lui Ion și Alexandrina Ghica au reclamat pentru desăvîrșirea lor încă 27 de ani. Acest fapt este confirmat de o scrisoare adresată soției sale de către Ion Ghica din Vichy, la 21 iulie 1872, în care îi spune: «À Constantinople j'ai acheté des marbres pour l'église. Ils seront expédiés soit à Braïla chez Argintoyano, ou à Giurgio chez Ligeropolo. S'ils arrivent avant que je sois à Bucarest, il faudra les faire venir soit à Bucarest par chemin de fer, soit à Boufta. De là, nous les prendrons par des chariots»⁶. La capela din Ghergani, cu excepția pisaniei din 1869, marmura apare doar la sarcofage, la nișa din axul criptei, dominată de o cruce din același material (fig. 7), astăzi dispărută, la balustrada care delimitează locul sarcofagelor și, în general, la împodobirea criptei, în timp ce bogata decorație arhitecturală a fațadelor este executată din elemente ceramice prefabricate.

Planurile de finisare și de mobilier erau în orice caz gata înainte de 1884, data morții lui Dimitrie Berindei. Care să fie cauza unei

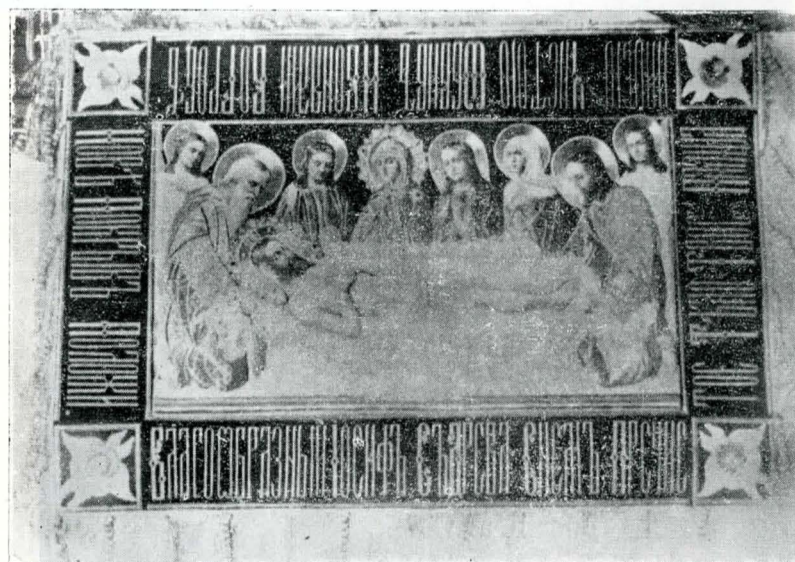
⁴ Radu Sc. Greceanu, *Aspecte inedite ale relațiilor dintre România și Grecia, între anii 1898—1905. Inventarul fondului Dimitrie I. Ghica*, lucrare în manuscris (scurtă biografie a lui D. I. Ghica).

⁵ Albumul face parte din colecția autorului. Toate comentariile și identificările aparțin unchiului meu, ing. Ion D. Ghica.

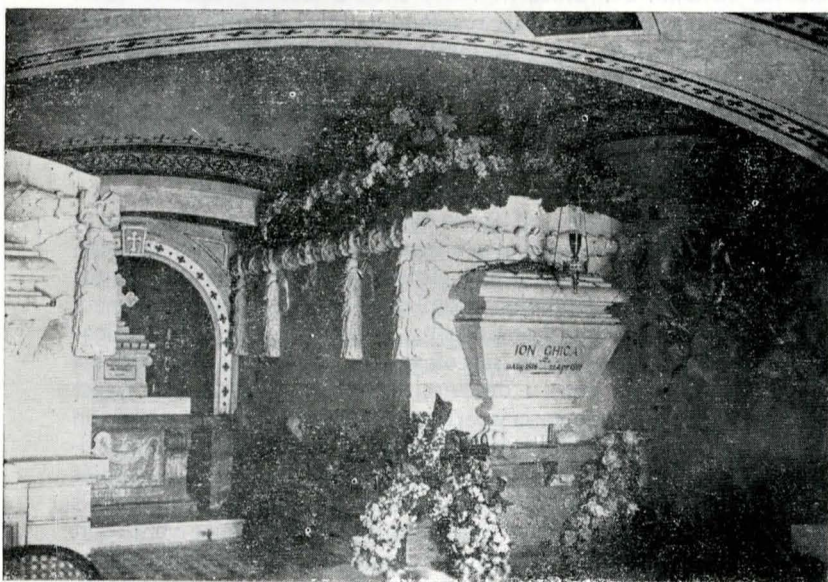
⁶ Ion Ghica, *Opere*, vol. V, ediție îngrijită de Ion Roman, București, 1988, p. 354.

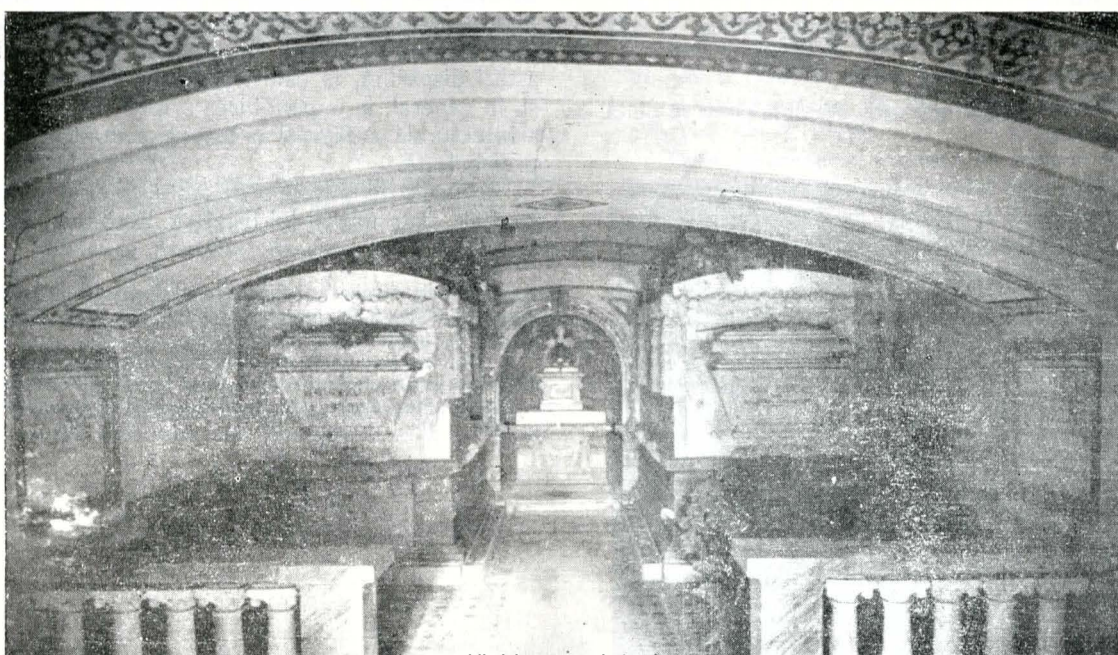
5. Capela din Ghergani. Vedere a naosului, în « Simbăta Mare, 1900 »

6. Epitaful capelei din Ghergani

8. Capela din Ghergani. Sarcofagul lui Ion Ghica în 1897, la câteva zile după înmormîntare

7. Capela din Ghergani. Cripta în 1896

întârzieri atât de mari? O primă cauză pare să fie lipsa de bani, demonstrată și de recurgerea la finisaje ieftine, în comparație cu piatra sculptată pe care ne-am fi așteptat să o regăsim cel puțin la portalul capelei. A doua cauză a reprezentat-o desigur intensă solicitare politică și culturală a lui Ion Ghica, fapt care l-a făcut să neglijeze în oarecare măsură continuarea lucrărilor, atât la capelă, cât și la casa cea nouă cu două etaje, ale cărei planuri erau întocmite, după cum am văzut, încă din 1870, execuția fiind începută în 1884. S-au adăugat, după 1881, îndelungatele absențe din țară ale lui Ion Ghica, numit ministru plenipotențiar la Londra, funcție deținută până în 1891.

Un nou avînt al lucrărilor de construcție la capelă și la casa nouă s-a datorat morții, în 1886, a soacrei lui Ion Ghica, Sevestia Mavros născută Șuțu (înmormîntată în capela conacului Cantacuzino din Florești-Prahova). Partea de moștenire rămasă de la ea a permis accelerarea etapelor finale de execuție și împodobire a ambelor obiective. La 7 septembrie 1887, Vasile Alecsandri îi scria de la Mircești lui Ion Ghica, la Londra: «... La princesse Ghica et Alexandre [ultimul fiu al lui Ion Ghica] sont à Micloucheny. Nous avons eu leur visite hier et j'ai appris que la nouvelle maison de Ghergani est presque achevée dans d'excellentes conditions. Décidément ce que femme veut Dieu le veut... »⁷. Terminarea casei a avut loc în 1888, iar capela, după cum am văzut, în 1896.

la Sion (Elveția). El este ultimul descendent al lui Ion Ghica stăpînit al Gherganilor.

Cutremurul din 9/10 noiembrie 1940 a dat prima lovitură ansamblului din Ghergani, remodelat cu atîta dragoste de Ion și Alexandrina Ghica. A suferit în special conacul, al cărui etaj a fost dărîmat și înlocuit cu un acoperiș de protecție. După stabilirea regimului comunist în România și odată cu exproprierea definitivă a moșiilor în 1949, capela, conacul și parcul au trecut în proprietatea GAS Bălteni, în conac amenajîndu-se ulterior un spital de copii. De atunci și pînă în prezent, spitalul a avut în administrație capela și parcul.

Folosirea conacelor și a castelelor de către instituții dependente de Ministerul Sănătății a reprezentat în timpul comunismului o soluție de compromis, preferabilă preluării de către CAP și GAS, întrucît, spre deosebire de distrugerea sistematică a cadrului vegetal și de dărîmarea pînă la temelii a construcțiilor, practicate aproape fără excepție de unitățile agricole, spitalele și preventoriile au păstrat în linii mari plantațiile și clădirile folosibile, chiar fără eforturi de întreținere demne de menționat. Ansamblul de la Ghergani ilustrează concludent acest aspect, capela — folosită temporar ca morgă — nefiind dărîmată, ci doar golită de tot ce putea fi înstrăinat.

9. Capela din Ghergani în 1900. Parastas pentru Ion Ghica. În centrul celui de al doilea grup, Alexandrina Ghica.

O fotografie a interiorului capelei, datată « Sîmbăta Mare 1900 » (fig. 5), ne arată zona din fața altarului în toată strălucirea ei, din care astăzi nu mai rămîne decît scheletul catapetesmei. Capela nu făcea parte din parohia Ghergani și pentru serviciul divin se apela la preoți din București.

Curtea din Ghergani a fost reședința principală a Alexandrinei Ghica și aici și-a petrecut Ion Ghica ultimii ani ai vieții, după întoarcerea sa de la Londra în 1891. La moartea Alexandrinei (1926), ansamblul a trecut în stăpînire celui de al treilea fiu al soșilor Ghica, Nicolae, născut la București în 1862. La moartea sa, în 1943, nici unul dintre fiii săi nu-l putea moșteni: Ion murise în 1932, Gheorghe (Iorgu) părăsise țara în 1940, iar Matei era adoptat Cantacuzino-Miclăușeni. Ca atare, Gherganii au revenit nepotului său de soră, Dan Bosie, născut în 1924, medic, fiul Alexandrinei (Ala) Ghica și al lui Robert Bosie, stabilit după 1970

În acest sens, este interesant de menționat că, în 1964, nu dispărușeră următoarele piese de mobilier care figurau în inventarul capelei:

- o cruce mare de lemn de nuc sculptat;
- un iconostas din lemn de nuc sculptat;
- un tron arhieresc din lemn;
- două sfeșnice împărătești din bronz masiv, turnat în motiv bizantin;
- una strană de cîntăreți, 16 strane de credincioși, mobilier artistic sculptat;
- un candelabru cu 12 lumini din bronz turnat;
- una coroană de bronz, omagiu adus din partea statului român scriitorului Ion Ghica⁸.

⁸ Adresa Sfatului popular al raionului Răcari — SSA — nr. 9048/28. XII 1964, către Sfatul popular al orașului București — DSAPC, trimisă în copie la CSCAS — Direcția monumentelor istorice. Arhiva DMI, dosar *Casa Ghica din Ghergani*. Din informații recente rezultă că o parte din icoane, stranele și jilțul arhieresc se păstrează la biserica parohială din Ghergani.

⁷ V. Alecsandri, *Scrisori, însemnări*, ediție îngrijită de Marta Anineanu, București, 1964, p. 96.

10. Mormintul Irinei Ghica, în situația din 1933

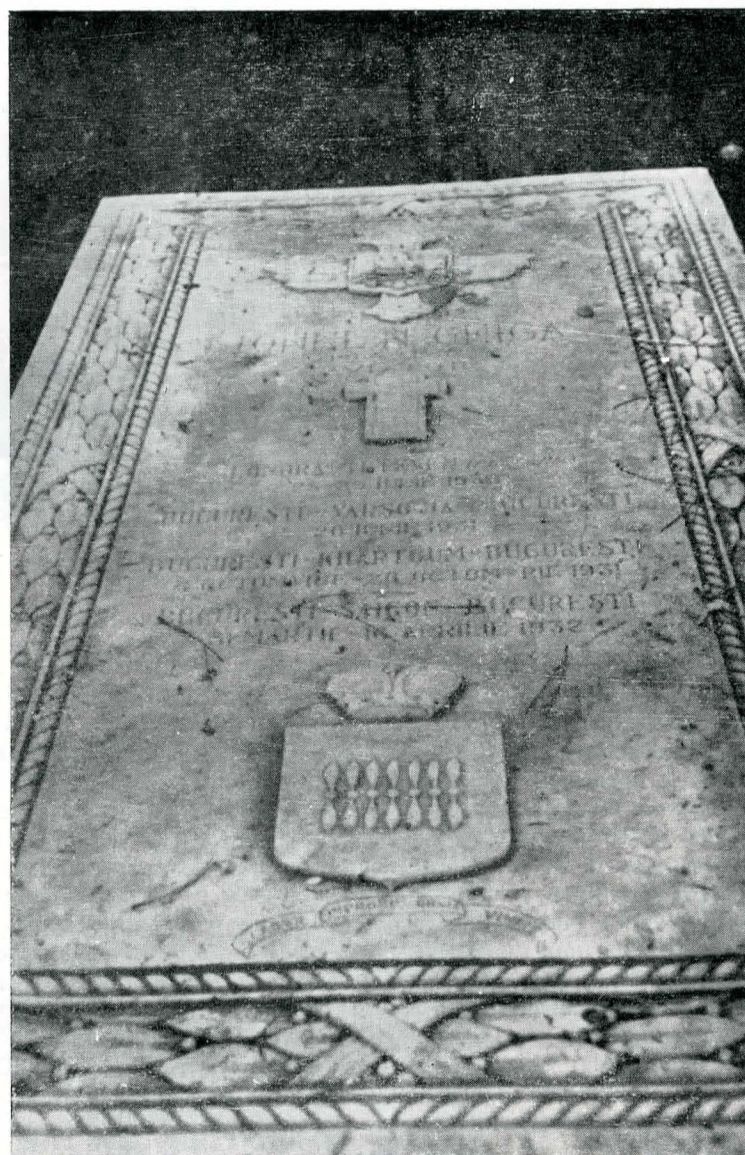
Dintre aceste piese, doar iconostasul fără icoane mai există astăzi, fapt imputabil direct neglijenței administrației spitalului. Nu același lucru se poate afirma despre obiectele de preț din inventarul capelei, enumerate într-o reclamație adresată Arhiepiscopiei Bucureștilor în 1971 și retransmisă de aceasta Direcției Monumentelor Istorice și de Artă în 1972. Acestea sînt:

- una cădelniță de aur masiv ce a fost donată familiei Ghica, de către soția țarului Rusiei, pentru capelă;
- un epitaf, lucru de artă în relief, avînd pietre prețioase ce formau coroanele fiecărui sfînt (diamante, rubine, perle). De asemenea și acest epitaf provenea tot prin dar de la soția țarului Rusiei;
- una evanghelie cu copertile de argint, avînd pe coperta din față în relief portretul Domnului nostru Isus Hristos, iar pe coperta din spate, tot în relief, Sf. Potir;
- una cruce de argint;
- un potir de argint cu lingurița de aur;
- patru rînduri de veșminte preoțești noi⁹.

Cercetarea făcută de DMIA a ajuns la concluzia că: « În ce privește obiectele menționate în nota informativă anexată în copie la prezenta, din informațiile obținute de la descendenții scriitorului și totodată ultimii proprietari ai conacului și capelei, a rezultat că ele sînt eronate și tendențioase » (informațiile din nota informativă)¹⁰. Nu știm care descendenți din familia lui Ion Ghica au făcut aceste afirmații (ultimul proprietar al Gherganilor, Dan Bosie, era încă în țară), dar obiectele au existat fără îndoială,

⁹ Notă informativă datată 10 septembrie 1971, înreg. la Arhiepiscopia Bucureștilor cu nr. 21948/1972, trimisă în copie la DMIA de către Arhiepiscopia prin adresa înreg. cu nr. 8313/24.VII.1972. Arhiva DMI, dosar *Casa Ghica din Ghergani*. În notă se precizează: « Toate aceste bunuri erau păstrate în ultimul timp la administratorul său (al moșiei Ghergani) de atunci, dl Bucuță Ion, care din informații s-a afla cu domiciliul prezent în orașul București. Menționez că echipa de naționalizare era condusă de tov. Pîrvan, de meserie tinichigiu, în prezent locuitor în satul Ghergani... ». Se mai adaugă că « ... această capelă este lăsată în paragină distrugîndu-se zi de zi, iar huli. gani i-a și furat burlanele ce erau confecționate din aramă curată, lăsînd apele pluviale să curgă pe pereți și infiltrîndu-se în cavou, distrugîndu-l... ».

¹⁰ Referat arh. Cristian Moiescu, datat 12.IX.1972, Arhiva DMI, dosar *Casa Ghica din Ghergani*.

11. Mormintul aviatorului Ionel N. Ghica (foto Eugenia Greceanu).

fiind văzute de mama mea, Alina (fiica lui Dimitrie I. Ghica), în timpul vacanțelor petrecute în tinerețe la Ghergani, precum și de mătușile mele, Maria Kulibin și Natalia Balș (fiicele lui Alexandru, mezinul lui Ion Ghica), care au copilărit în același loc. Albumul Ghergani amintit mai sus conține, de altfel, fotografia epitafului cu inscripție în rusă (fig. 6). Nu cunoaștem condițiile în care cădelnița și epitaful ar fi fost donate de împărăteasa Rusiei.

Dispersarea mobilierului și a obiectelor de inventar ale capelei demonstrează, chiar în cadrul unui ansamblu nu mai vechi de un veac, pierderile imense pe care le-a suferit patrimoniul cultural din România, în urma unei naționalizări care nu a urmărit trecerea valorilor respective în proprietatea statului (scop care le-ar fi asigurat conservarea, așa cum s-a întâmplat în Cehoslovacia, de exemplu), ci doar jefuirea și distrugerea lor.

În situația de astăzi, se păstrează în condiții relativ bune — prin comparație cu majoritatea criptelor devastate în întreaga țară — sarcofagele lui Ion și Alexandrina Ghica (fig. 7). Sarcofagul lui Ion Ghica, așezat în dreapta, pare neatins, cu excepția unei încercări de perforare, și poartă inscripția: « Ion Ghica. 12 aug. 1816 — 22 apr. 1897 ». Pe latura îngustă a soclului, o lespede păstrează numele părinților lui Ion Ghica, indicând locul unde au fost aduse osemintele lor, în 1896, de la Gămănești: « Dim. Sc. Ghica, 1793—1845 » și « Maria D. Ghica, născută Cîmpineanu, — 1849 ». În 1902, sarcofagul a fost împodobit cu o coroană de flori purtând culorile României și ale insulei Samos, trimisă de guvernatorul insulei Samos, împreună cu un pumn de pământ din insulă, pentru a fi depuse de către fiul său Dimitrie pe mormîntul celui care lăsase o amintire de neuitat, prin felul în care domnise între 1854—1859, stîrpind hoția și pirateria, redresînd economia Samosului și creîndu-i cadrul legal indispensabil înfloririi unei vieți civilizate¹¹.

În partea stîngă a criptei se află sarcofagul identic al soției lui Ion Ghica, purtînd inscripția: « Alexandrina Ghica, 1830 — 2 Apr.

1926 ». Născută Mavros, căsătorită cu Ion Ghica în 1847, a fost o soție exemplară, urmîndu-l și sprijinindu-l în exil la Constantinopol și apoi la Samos. I-a dăruit 10 copii, născuți pe o arie geografică delimitată de Constantinopol, Samos și București. După moartea lui Ion Ghica, a triat cu luminată grijă corespondența și manuscrisele soțului său, încredințîndu-le Academiei Române. Aceste merite ieșite din comun față de cultura românească nu i-au putut asigura o protecție creștinească a osemintelor: sarcofagul a fost profanat prin spargerea laturii dinspre intrare, completată provizoriu cu mortar. Fragmente de sfărîmături se află împrăștiate în criptă.

În anticamera criptei, în nișa din partea stîngă, este înmormîntată Elisa Ghica, cel de al patrulea copil al soților Ghica, născută în 1852 la Constantinopol și moartă în 1928 la mănăstirea Pasărea.

Nu lipsite de interes sînt inscripțiile săpate în piatră, cu texte religioase, care se păstrează în interiorul criptei, întrucît selecția lor aparține fără îndoială ctitorilor, Ion și Alexandrina Ghica.

La intrarea în cavou: « Aceasta este odihna mea în veacul veacului. Aicea voiu locui că l-am ales pre El ».

Pe peretele din stînga al cavoului: « Întoarce-te suflete al meu la odihna ta că Domnul bine a făcut ție, căci a scos sufletul din moarte, ochii mei din lacrimi și picioarele mele din alunecare. Psalm III. 5, 7—8 ».

Pe peretele din dreapta al cavoului: « Doamne ! Fie ochii tăi deschîși spre casa aceasta, ziua și noaptea și ascultă rugăriunea robilor tăi cei care se vor ruga în locul acesta și ascultîndu-i eartă-i pre ei. Cartea II a Cronicelor V, 20. 27 ».

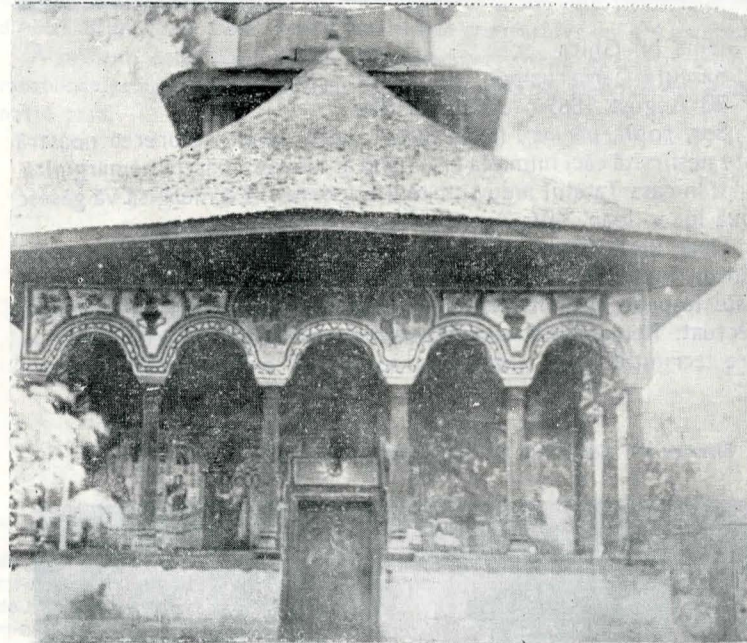
În nișa de pe peretele răsăritean, pe baza crucii astăzi dispărute: « Celor din mormînturi viață dăruindu-le ».

La exterior, în jurul capelei, se află o serie de morminte aparținînd membrilor familiei Ghica. Acestea sînt:

12. Biserica din Gămănești. Fațada de vest în 1896.

13. Biserica din Gămănești. Detaliu al fațadei de vest, în 1894.

— Mormîntul Irinei Ghica, fiica lui Grigore Cantacuzino — Nababul, cea de a doua soție a lui Nicolae I. Ghica, cu care s-a căsătorit în 1901. Mormîntul Irinei ocupă un loc dominant în fața capelei și reprezintă un grup de cinci copii care depun o ghirlandă de flori pe sarcofagul mamei lor (fig. 10). Cei cinci copii reprezintă pe Ecaterina, fiica Irinei din prima sa căsătorie cu Radu Crețulescu — și pe cei patru copii (Gheorghe, Alexandrina, Ion și Matei) născuți din căsătoria cu Nicolae Ghica. Reprezentarea copiilor nu este făcută după natură, grupul statuar fiind copiat după un monument funerar executat la Milano de către sculptorul Serafino Bianchi. Figurile copiilor apar astăzi mutilate. Mormîntul poartă următoarea inscripție:

¹¹ Radu Sc. Greceanu, *Ion Ghica, bei de Samos și arheolog pasionat*, în « Magazin istoric. Serie nouă », mai 1990, p. 55—59.

Irina N. Ghica
născută Cantacuzino

20 August 1869 — 21 Iulie 1906

Soț, copii, părinți, frați, surori, veri, nepoți. Durerea noastră este nesfârșită căci inima ta era înaltă și iubirea noastră nemărginită.

« În casa Tatălui meu sînt multe locașuri. Eu merg să vă găsesc vouă loc ». Ioan XIV, 2.

Doar unul dintre copiii reprezentați convențional își are mormîntul lîngă cel al mamei sale. Este aviatorul Ion N. Ghica, pe a cărui lespede sînt înscrise zborurile de cursă lungă pe care le-a efectuat. Remarcabilă este interpretarea stemei Ghiculeștilor, în care lacrimile (care, conform tradiției, ar exprima doliul pentru

15. Biserica din Gămănești în 1930. Vedere sud-vest.

asasinarea lui Grigore al III-lea Ghica, legată de pierderea Bucovinei — sînt tratate în chipul unor elice de avion cu două pale (fig. 11).

Lespedea poartă următoarea inscripție:

Ionel N. Ghica

1904—1932

Aviator

Londra — Tetevin — Bulgaria 28—29 Iulie 1930

București — Varșovia — București 26 Iulie 1931

București — Khartoum — București 1 Oct. — 26 Oct. 1931

București — Saigon — București 31 Martie — 16 Aprilie 1932

Pe terasă, în stînga capelei, se află mormîntul invadat de vegetație al lui Pantazi Ghica (1829—1882) și al soției sale, Camille de Guyet Fernex (1824—1904), acoperit cu o lespede de piatră pe care se detașează o cruce. Pantazi, fratele lui Ion Ghica, a fost ziarist, avocat, polemist, ocupînd în 1861 postul de inspector al monumentelor istorice. A dus o viață de boem și a murit în București, str. Cometei nr. 22, fiind înmormîntat la Ghergani din dispoziția lui Ion Ghica, « lîngă capelă », la 30 iulie 1882¹².

Tot pe terasă, în dreapta capelei, se păstrează partea superioară a crucii așezate pe mormîntul unei persoane care, deși nu făcea parte din familie, a fost integrată în aceasta prin rolul pe care l-a jucat în educația copiilor lui Ion și ai Alexandrinei Ghica. Cu toată mutilarea crucii, inscripția s-a păstrat integral: « In loving memory of Martha Haycock. Died Dec. 15th 1881 aged 61 ». Este guvernanta engleză a copiilor Ghica, angajată la Samos în 1855, în urma unui anunț dat de ea în ziarul *Times*, prin care spunea că știe engleza (!) și dorește un post de îngrijitoare de copii « în sudul Europei ». Cînd a sosit la Samos avea 21 de ani, a urmat familia în România după 1859 și a murit la Ghergani de cancer. Îndeplinea și funcția de traducătoare în engleză pentru Ion Ghica.

Lîngă mormîntul Marthei Haycock, se află, înconjurat cu grilaj, un mormînt străin familiei. Pe crucea de piatră citim: « Nae Stănescu, 1875—1938 ». Este un fost administrator al moșiei Ghergani.

Cînd privim astăzi capela și cripta, în comparație cu fotografiile din perioada locuirii Gherganilor de către familia Ghica,

¹² Nicolae Liu, *op. cit.*, p. 195, scrisoare din 30 iulie 1882, Vichy; Viorica Diaconescu, *Pantazi Ghica*, București, 1987, p. 64—65.

sîntem cuprinși de o nemărginită tristețe. Capela, odinioară bogat împodobită cu icoane, candelabre, sfeșnice împărătești, strane, candel etc. este pustie și devastată, cu zidurile crăpate, pardoseala degradată, ușa de fier pe jumătate ruptă. Cripta este de asemenea devastată, nu numai de către profanatorii de morminte care au spart sarcofagul Alexandrinei Ghica, dar și de o echipă a cinematografilor (încă nu știm care și pentru ce film anume). Într-o manieră bine cunoscută, frînată cu greu înainte de 1977 de către Direcția Monumentelor Istorice, echipa a făcut economie de decoruri, folosind acest monument istoric ca pe un bun al nimănui — ceea ce și era în fapt. Crucea din nișă (obiect mistic) a fost înlăturată și probabil furată, placa de marmură și soclul crucii au fost azvîrlite pe jos, iar pereții au fost zugrăviți în alb, acoperindu-se decorația policromă vizibilă în vechile fotografii. Balustrada de marmură a fost descompletată. Aproape toate grilajele și tocurele metalice sînt desprinse.

O soartă mai tristă a avut biserica din Gămănești, care a fost dărîmată în jurul anului 1960, probabil datorită construirii unei noi biserici de zid în satul Mavrodin, încă neterminată în 1961 și devenită biserică parohială a Gherganilor¹³. Biserica din Gămănești nu a fost cuprinsă în lista monumentelor istorice aprobată prin HCM 1160 din 1955 și, în consecință, nu a fost cercetată¹⁴, singurele date privind arhitectura și prețioasa ei decorație pictată fiind reprezentate de fotografiile inginerului Ion D. Ghica (fig. 12—15)¹⁵, precum și de transcrierea pisaniei zugrăvite, inclusă în albumul Ghergani realizat de același autor¹⁶.

Ansamblul din Ghergani a trecut prin nenumărate calamități: două războaie, cutremurul din 1940 care a afectat etajul conacului, cutremurul din 1977 care a degradat structura capelei și, mai presus de orice, peste 40 de ani de comunism, față de care ne minunăm — în comparație cu soarta altor curți boierești — că au mai rămas ziduri în picioare și că nu s-a distrus minunatul parc, chiar sălbătic.

Creație peisagistică și arhitecturală a marelui patriot și cetățean al universului care a fost Ion Ghica, ansamblul de la Ghergani are nevoie de ajutorul tuturor celor care mai țin încă la vestigiile istorice și culturale ale neamului nostru. Acest apel se adresează atât instituțiilor administrative, cît și — cu precădere — Academiei Române, al cărei membru Ion Ghica a fost cu începere din 13 august 1874, îndeplinind apoi funcția de președinte între anii 1876—1881 și 1890—1893.

À quelque 38 km de Bucarest, sur la route qui mène à Tîrgoviște, se trouve l'ancien domaine de Ghergani, qui était fameux à la fin du XIXe siècle en tant que résidence de Jean Ghica (1816—1897), une des plus proéminentes personnalités roumaines de cette époque: économiste, un des chefs de la révolution de 1848, mémorialiste, prince de Samos, plusieurs fois ministre, diplomate, membre de l'Académie Roumaine et — chose moins connue — ingénieur diplômé de l'École Royale des Mines de Paris.

Le domaine de Ghergani, comprenant un parc d'environ 10 ha, était entré dans la possession de la famille Ghica à partir de 1748, par le mariage de Démètre Ghica avec Marie Văcărescu, qui lui apporta en dot la plus grande partie du domaine qui fut agrandi ultérieurement.

La chapelle, qui fait partie de l'ensemble résidentiel, comprend une église à trois absides, de tradition byzantine, au-dessous de laquelle se trouve une crypte de plan rectangulaire. La chapelle a été construite d'après les plans de Jean Ghica lui-même, avec la collaboration — pour la partie décorative et le mobilier — de l'architecte Démètre Berindei (1832—1884).

L'inscription votive, éplacée au-dessus du portail de l'église, indique comme date de construction l'année 1869, mais, tenant compte de la correspondance échangée entre Jean Ghica et sa femme, Alexandrine, ainsi que d'un album de famille, aux photos commentées et datées, il faut conclure que la construction s'est échelonnée entre 1869 et 1896, dû aux difficultés financières.

La crypte est pourvue d'une riche décoration en marbre, dépassée en opulence par deux splendides sarcophages, contenant — l'un les dépouilles de Jean Ghica et de ses parents (ces derniers enterrés d'abord dans l'église de Gămănești — aujourd'hui disparue — qu'ils avaient érigée en 1830) — et l'autre le corps de sa femme Alexandrine (1830—1926).

L'édifice est entouré de plusieurs tombeaux appartenant à certains membres de la famille, ainsi qu'à la gouvernante anglaise des enfants de Jean Ghica, Martha Haycock.

En 1949, les communistes se sont emparés du domaine et ont — petit à petit — saccagé toutes les richesses de l'église et de la crypte. Le sarcophage d'Alexandrine Ghica a été violé et une partie des marbres ont été enlevés.

À présent, cette belle œuvre d'architecture attend sa restauration, capable de prouver le respect pour le souvenir d'un des grands hommes de notre pays.

¹³ Vezi adresa parohiei Ghergani nr. 15/1 iunie 1961, înreg. DMI cu nr. 4037/5 iunie 1961 (arhiva DMI, dosar *Casa Ghica din Ghergani*), prin care se apără de sarcina îngrijirii capelei Ghica, trecută în inventarul parohiei la 1 martie 1955 de către spitalul unificat Ghergani, întrucît parohia nu a folosit niciodată capela, preoții din Ghergani slujind numai la biserica parohială, «actualmente în satul Mavrodin». Preotul paroh adaugă: «... Slujesc în biserica parohială din Mavrodin, care e nouă și încă neterminată în interior. Vă aducem la cunoștință că parohia Ghergani nu are fonduri să-și termine biserica parohială, dar ca să se mai gîndească la repararea capelei din parcul Ghica, care pentru cetățeni e doar un monument istoric, nefiind folosită de ei niciodată și deci neavînd nici un interes s-o repare...» (sublinierea aparține lui Petre Năsturel, pe atunci referent de specialitate al DMI, care a adăugat pe marginea adresei observația «Halal de popă!»). Este probabil că «argutismul» localnicilor, hotărîți să aibă o biserică nouă, a determinat și dărîmarea bisericii din Gămănești, fostă biserică parohială a Gherganilor.

¹⁴ Datele bibliografice ale bisericii din Gămănești sînt înregistrate de Nicolae Stoicescu la localitatea Ghergani, cu precizarea ctitorului (Dimitrie Ghica), a anului 1830 și a hramului — Sf. Treime — care, în mod neobișnuit, nu apare în pisania zugrăvită (fig. 14 A). Vezi N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I — Țara Românească*, vol. 1, Craiova, 1970, p. 330. Se amintește de asemenea că biserica lui Dimitrie Ghica a fost precedată de o biserică de lemn ce exista în 1810.

¹⁵ Examinarea fotografiilor originale permite constatarea existenței unei biserici de zid cu abside laterale, avînd fațadele împărțite în două registre inegale, prin intermediul unui brîu zugrăvit, cu profil semicilindric. Divizarea pe verticală a celor două registre se realiza prin lizene, cu capitele și baza

de factură barocă. În panourile pătrate ale registrului superior se înscriu medaliaze zugrăvite. Fațada de vest a pronaosului era acoperită integral de reprezentarea Judecării de apoi (fig. 13 și 14 B), pisania fiind de altfel dominată de Iisus «dreptul judecător» (fig. 14 A).

Un element de un deosebit interes era pridvorul cu stîlpi de lemn profilați și arcade din paianță, tencuite. Zona arcadelor prezenta o prețioasă decorație pictată, îmbinînd motive geometrice (la arhivoltele arcadelor) cu buchete de flori, independente sau așezate în vase de tip oriental. Panoul traveii centrale cuprindea reprezentarea Sfintei Treimi — Tatăl, Fiul și Sf. Duh —, ceea ce confirmă hramul omis în pisanie (fig. 13). Interesantă apare și rezolvarea clopotniței de lemn de plan octogonal de peste pronaos, ridicată pe o bază pătrată masivă, din același material și acoperită independent, precum și discreta lărgire a streșinei pe latura de vest a pridvorului (fig. 13). Nu putem decît să deplîngem dispariția unui monument care, în plină fază de pătrundere a clasicismului, demonstrează atașamentul pentru formulele tradiționale ale arhitecturii culte și țărănești din Țara Românească, cu sensibile reminiscențe orientale moștenite din arhitectura veacului al XVIII-lea (caracterizare arhitecturală — Eugenia Greceanu).

¹⁶ Iată transcrierea pisaniei, verificabilă parțial după fig. 14 A: «Această sfință și dumnezeiască biserică s-au făcut de temelie și împodobită precum și să vedi de dumnealui biv vel chatman Dimitrie Kgika și pre osteneala preotului popa Dan și Manta și a logofet Ioan și Dumitraki cu cheltuiala dumnealor și acești proslăviți hristini și s-a început în zilele luminatului domn Grigore Kika vovoda și s-a sfîrșit în zilele luminatului împărat Nikolai Pavlovici leat 1830 august 8 + Chir Aga Kostaki Zografos».